

Němci před Mimořádným lidovým soudem v Brně: Obraz Němce na stránkách brněnského tisku v letech 1945 – 1947 (FHS UK, Praha 2015)

Posudek oponenta práce

Retribuční soudnictví po druhé světové válce patří ke klíčovým tématům českých a československých soudobých dějin. Je totiž součástí několika významných kontextů významných nejen pro první poválečné roky, ale často až do naší současnosti. Patří mezi ně bezpochyby deformace liberálního právního státu nebo etnická očista, jež z multietnického prostředí utvořila nacionálně relativně homogenní společenství, které má dodnes zásadní problémy s přijímáním jinakosti téměř jakéhokoliv druhu. Téma diplomové práce Ivy Pechové se tak bezpochyby dotýká problémů a otázek významných a v mnohém aktuálních.

Autorka si vybrala poměrně specifický řez; nechce pojednávat retribuční soudnictví v českých zemích jako celek, ba ani činnost konkrétního Mimořádného lidového soudu, ale pouze obraz německých souzených či odsouzených u jednoho soudu (konkrétně v Brně), jak jej reprodukuje čtyři regionální deníky. Zároveň se pouští do jakési asymetrické komparace tohoto obrazu s obrazem Němce v projevech a statích tří politiků z prostředí Československé strany národně socialistické; prezidenta Edvarda Beneše, ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny a člena předsednictva této strany Ivana Herbena. Práce si klade za cíl prostřednictvím těchto badatelských polí „ukázat na jakých rovinách, jakými prostředky a v jakých kontextech byl konstruován poválečný obraz Němce“ (str. 122).

Je nezpochybnitelné, že výslednému textu předcházelo náročné a poctivé badatelské úsilí; každý, kdo pracoval s periodiky, a zejména deníky, dokáže ocenit systematickou rešerši čtyř titulů v rozmezí cca dvou let. Z hlediska obeznámenosti s dosavadní literaturou, struktury, badatelských otázek, srovnávaných kategorií, interpretačních postupů a celkového přínosu je nicméně předložená diplomová práce méně přesvědčivá. Nebudu si všímat gramatiky, stylistiky a drobných terminologických nesrovnalostí a zaměřím se jen na podle mého názoru podstatné problémy.

Autorka v úvodu tvrdí, že „téma poválečné retribuce a dalších kroků, přijatých v rámci česko-německého vyrovnání je stále jedno z těch, které na své zevrubné vědecké zpracování teprve čekají“ (str. 20) a že dosud vydané publikace (zejména ty od kolektivu Adriana von Arburga) jsou zatím pouze „seznamy dokumentů, relevantních pro určitý okruh této rozsáhlé problematiky“ (tamtéž). Jakkoli samozřejmě vždy platí, že si téma zaslouží ještě komplexnější vědecké zpracování, jsou právě okolnosti česko-německých vztahů v českých zemích

bezprostředně po druhé světové válce během posledního čtvrtstoletí zřejmě nejintenzivněji obdělávaným tématem českých dějin vůbec. K otázkám poválečné etnické očisty v Československu vznikly desítky monografií a stovky nejrůznějších studií, existuje dokonce již několik bibliografií věnovaných jen tomuto tématu. Ani autorkou zmíněný historik von Arburg (nyní Portmann) nesestavil pouze rozsáhlou komentovanou edici (nikoliv seznamy, jak uvádí autorka) dokumentů, jejíž první svazek se mimochodem sestává výlučně z odborných studií k tématu, ale sepsal několik vydaných i nevydaných studií k tématu, v rozsahu od několika desítek až po několik stovek stran. Tomáš Staněk, od něž autorka využívá pouze prvotinu „Odsun Němců z Československa“ se tématu věnuje nepřetržitě 30 let a některé jeho pozdější studie blíže souvisejí i s retribučními procesy. K samotnému retribučnímu soudnictví je literatura sice přehlednější, ani tam se ale, vzhledem k Frommerovým, Borákovým a různým regionálním pracím k jednotlivým mimořádným lidovým soudům, nedá říci, že téma teprve čeká na vědecké zpracování. Skutečnost, že autorka řadu studií k podstatným kontextům svého tématu nezná, je pochopitelná, byť je to v některých případech škoda (například v případě již dokonce do češtiny přeložené práce Christiane Brenner „Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948“, kde je věnováno cca 70 stran dobovým obrazům Němce). Každopádně by ale neznalost neměla vést k autoritativním tvrzením, na jejichž základě se čtenáři sugeruje iluze jakéhosi neprobádaného území.

Autorka se důsledně vyhýbá pojmu diskurz. To je sice, vzhledem k inflačnímu využívání tohoto pojmu v evropské vědě od sedmdesátých let 20. století, do jisté míry pochopitelné, zároveň však má u práce založené v podstatě na diskurzivní analýze rezignace na definici vlastní metody neblahé dopady. Ty spočívají v nesystematičnosti výběru zkoumaných polí a v absenci analytičtějších otázky. Jestliže výběr čtyř lokálních periodik reprezentujících hlavní politické proudy (resp. všechny čtyři v českých zemích působící strany Národní fronty) lze vnímat jako logickou volbu, nedá se již totéž říci o výběru tří politiků, v jejichž promluvách autorka analyzuje (či spíše reprodukuje) obraz Němce. Proč se například jedná výlučně o osoby blízké národním socialistům? Proč není zastoupen jediný komunista, tedy představitel nejsilnější politické strany ve zkoumaném období? Proč není výběr nijak smysluplně odůvodněn? Ještě rozpačitější je pak vzájemné srovnání obou zkoumaných polí. Jediným poznatkem, který z „komparace“ vyplývá, je banální zjištění, že (jak autorka v různých variacích mnohokrát opakuje) „tyto dva obrazy spolu do značné míry korespondovaly, především pokud jde o vykreslení odpudivého, hrozného a zlého německého nepřítele“ (str. 125). Navýsost aktuální otázku po formativním vlivu jazyka politiků na veřejný diskurz, která se nabízí, si autorka bohužel neklade. Přitom právě u ní by mohla začít

zajímavá analytická práce, která charakterizuje skutečně vědecký (a nikoli pouze dokumentační) přístup.

Zřejmě vůbec největší problém předložené diplomové práce spočívá v častém zaměňování dvou témat, jež spolu sice souvisejí, ale zároveň nejsou totožná. Jedná se, obecně řečeno, o téma retribučního soudnictví a o problematiku poválečné etnické očisty. Z jiné perspektivy o záměnu obrazu lidí (mimo jiné i Němců) odsouzených mimořádnými lidovými soudy a obrazu Němců jako takových. Jestliže se autorka pokouší „ukázat na jakých rovinách, jakými prostředky a v jakých kontextech byl konstruován poválečný obraz Němce“ (str. 122) na základě zpravodajství a komentářů týkajících se převážně nacistických zločinců souzených jedním z nejdůležitějších mimořádných lidových soudů v republice, jedná se o přinejmenším zavádějící generalizaci. Není pak překvapivé, že se obraz Němců (ve skutečnosti ale obraz obviněných a většinou odsouzených nacistů) ve všech čtyřech zkoumaných periodicích (až na dílčí rozdíly v míře radikality) slévá do jakéhosi amalgámu fyzicky odpudivých, bezcharakterních, bezcitných a geneticky fanatických až nelidských stvůr. Jistě, dá se namítnout, že mezi Němce a nacistické zločince bylo ve zkoumaném období často kladeno rovnítko – a že dobová média charakteristiky německy hovořících jednotlivců, většinou členů NSDAP nebo různých represivních složek, které soudy odsoudily za kriminální jednání, zobecňovala na Němce jako takové. To ale historika neopravňuje k tomu, aby tuto záměnu či generalizaci přejímal a dopouštěl se stejné deformace. Mimo jiné se tím totiž odsuzuje k tomu, že tautologicky potvrdí to, co předpokládá, a přehlédne možné jemné rozdíly, které by při preciznějším postupu přece jen našel. Je dostatečně známé, že například v prostředí ČSL existovaly nikoli nevýznamné proudy (viz časopis *Obzory*), které odmítaly paušální odsuzování Němců. Při vší radikalitě, s níž komunistický tisk psal o Němcích souzených mimořádnými lidovými soudy, se také komunisté potýkali s tím, že v jejich řadách pracovaly stovky významných Němců (ti mimo jiné zajišťovali osvědčení o antifašistickém postoji pro několik desítek tisíc dalších bývalých německých spoluobčanů, často členů KSČ). Skutečnost zkrátka navzdory radikalitě doby nebyla tak černobílá, jak se nám jeví, když si předem zjednodušíme východiska jejího zkoumání.

Jsem si vědom toho, že předchozí odstavce mohou vyznívat velmi přísně, doufám ale, že nikoliv nespravedlivě. Protože se nejedná o práci odbytou, ale naopak poctivě odpracovanou, rozhodně ji doporučuji k obhajobě. Pokud v jejím průběhu autorka dodatečně prokáže schopnost jít za pouhou reprodukci dobových textů, tedy pojednat téma kriticky a analyticky, dovedu si představit i hodnocení práce jako velmi dobré.